

Prava zajednica na Kosovu

April
2021

Karakteristike
otvorenog društva u
srpskoj zajednici na
Kosovu

Otvorenost srpskih
medija na Kosovu

Organizacije
civilnog društva
u srpskoj zajednici
na Kosovu – Između
percepcija i
prezentacija

Političke partije
kosovskih Srba u
političkom sistemu
Kosova: Od pluralizma
do monizma

Stavovi kosovskih Srba
prema bezbednosnim
institucijama

Otvorenost institucija za
građane na Kosovu

**Prava zajednica na
Kosovu**

Kosovski Srbi u procesu
dijaloga

Analiza stanja privrede
u srpskim sredinama na
Kosovu

Naziv istraživanja: Prava zajednica na Kosovu

Izdavač: KFOS

Za izdavača: NGO AKTIV, CPMZ

Autori: Caleb Waugh, Darko Dimitrijević

Originalan jezik na kojem je rađena analiza je Srpski jezik

Lektura: Biljana Simurdić

Dizajn: tedel

Štampa (tiraž): tedel (100)

Ova publikacija nastala je u okviru projekta OPEN koji sprovode Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS) u saradnji sa organizacijama NGO AKTIV i CPMZ. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima istraživanja i ne predstavljaju nužno stavove KFOS.

Godina izdavanja: 2021.

SADRŽAJ

01.

METODOLOGIJA I DIZAJN KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA	6
Metodologija i dizajn kvalitativnog istraživanja	7

02.

UVOD	8
O studiji	8
O partnerima	8

03.

REZIME	9
Metodologija primenjena u studiji	10
Ključni nalazi	10

04.

PRAVA ZAJEDNICA NA KOSOVU	12
Pravna pozadina prava zajednica	12
Problemi u implementaciji zakona: između teorije i prakse	13
Pandemija COVID-a-19 i prava zajednica	12
Rezultati ispitivanja javnog mnjenja o percepcijama prava zajednica Rezime rezultata	14
Poverenje u javne institucije	15
Pristup informacijama	19
Poverenje u institucionalne i političke aktere	21
Institucionalno iskustvo	21

05.

ZAKLJUČCI	24
Preporuke	25

1. Metodologija i dizajn kvantitativnog istraživanja

Anketno terensko istraživanje licem u lice sprovedeno je u periodu od 1. do 20. oktobra 2020. godine. Na celoj teritoriji Kosova ukupno je ispitano 582 građana srpske nacionalnosti. Južno od reke Ibar anketirano je 50,5% ispitanika, dok je severno od reke Ibar anketirano 49,5% ispitanika. Upitnik se sastojao od 65 pitanja i obrađivao je ukupno 8 oblasti. Uzorak je bio namerni, kvotni, a kriterijum za određivanje kvota je bila veličina opštine stanovanja. Interval poverenja iznosi +/-5. U uzorku je ukupno bilo 54,7% muškaraca i 45,3% žena. Proseč-

na starost ispitanika iznosi 44 godine. Sa najviše završenom osnovnom školom anketirano je 14,4% ispitanika, sa srednjom školom 62,1% i sa višom, odnosno fakultetom, 23,5% ispitanika. Od ukupnog broja ispitanika 25,9% je zaposleno u javnom sektoru, 22,3% u privatnom sektoru, 35,2% je nezaposleno, dok je 16,6% penzionera. Važno je istaći da s obzirom na činjenicu da ne postoje zvanični statistički podaci o demografskoj strukturi ciljane populacije, tj. srpskog stanovništva na Kosovu, samo uslovno možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka.

Metodologija i dizajn kvalitativnog istraživanja

FOKUS GRUPE

Vreme:

Istraživanje je sprovedeno od 7. do 10. 1. 2020.

Instrument istraživanja:

Vodič za razgovor od 20 pitanja

Broj fokus grupa:

8 fokus grupa

Ukupan broj učesnika:

80 učesnika
(u svakoj fokus grupi po 10 učesnika)

Kriterijum za izbor učesnika:

Četiri fokus grupe su održane sa 'ekspertima' iz NVO sektora koji se direktno bave pitanjima prava nevećinskih zajednica, a četiri sa 'običnim' građanima (tj. sa članovima lokalne zajednice).

INTERVJUI

Vreme:

Istraživanje je sprovedeno od 9. do 10. 1. 2020.

Instrument istraživanja:

Vodič za intervju od 10 pitanja

Ukupan broj intervjuisanih:

10 intervjuisanih

Kriterijum za izbor sagovornika:

Poznavanje stanja prava zajednica na Kosovu, poznavanje zakonodavstva

Sagovornici:

Svi intervjui su bili anonimnog karaktera

2. Uvod

O studiji

Više od dvadeset godina nakon rata i sedam godina od potpisivanja Briselskog sporazuma, zajednica kosovskih Srba se i dalje nalazi u nekoj vrsti vakuuma, zarobljena između trojnih interesa uključenih strana (Prištine, Beograda i međunarodne zajednice) i u velikoj meri odsečena od javnog života. Njihov položaj i dalje nije dobro definisan, a mogućnost aktivnog učešća u procesu odlučivanja nailazi na prepreke. Iako su zvanično zaštićeni i dobro reprezentovani, realna situacija se drastično razlikuje od onoga što se u ovom trenutku nalazi 'na papiru.'

Osnovni cilj ove studije je analiza stavova članova zajednica kosovskih Srba o njihovom odnosu sa kosovskim institucionalnim strukturama i strukturama moći i da se utvrdi u kojoj meri su te strukture spremne da prepoznaju i adekvatno zaštite njihova zakonska i ustavna prava. Studija ispituje percepcije njihove aktuelne pozicije u okviru Kosova i u kojoj meri oni smatraju da su interesi njihove zajednice / njihovi kolektivni interesi adekvatno zastupljeni na političkom nivou. U opštem zaključku u studiji se navodi u kojoj su meri sadašnji institucionalni i politički sistem spremni da integrišu i prihvate kosovske Srbe i da li su kosovski Srbi spremni da učestvuju u tom sistemu ili ne.

O partnerima

NGO AKTIV je organizacija civilnog društva iz Severne Mitrovice. Za svoju misiju AKTIV je naveo omogućavanje celishodnog uključivanja zajednice kosovskih Srba u izgradnju participativne, mirne i prosperitetne budućnosti za region. Da bi ostvario ovaj cilj, AKTIV je definisao više ključnih oblasti angažovanja koje predstavljaju organizacione ciljeve. Ti ciljevi su: (1) stvaranje održivog okvira za građansko učešće i demokratsko odlučivanje na lokalnom i centralnom institucionalnom nivou na Kosovu; (2) poboljšanje odnosa između zajednica na Kosovu; (3) omogućavanje održivog ekonomskog napretka zajednica na Kosovu kroz pojačanu etničku saradnju i (4) ponovno oživljavanje lokalne tradicije pozitivnog kulturnog angažovanja.

Centar za prava manjinskih zajednica (CPMZ) je nevladina organizacija sa sedištem u Goraždevcu (Opština Peć) koja se bavi unapređenjem prava i celokupnog položaja nevećinskih zajednica na Kosovu direktnim radom sa lokalnim aktivistima i kampanjama podizanja svesti. CPMZ se fokusira na oblasti koje su inače zanemarene od strane političkih i međunarodnih nosilaca interesa, kao što su zajednice povratnika na zapadu Kosova.

3. Rezime

Kosovo se nalazi na području izuzetno kompleksne društvene, političke i etničke dinamike, koja je bila izvor istorijskih tenzija između grupa koje žive u njemu i nastavlja da predstavlja izazov za kreatore politika i međunarodnu zajednicu. Vlada koja je nastala nakon ratova s kraja 1990-ih bila je u mnogim aspektima proizvod projekta koji je pokrenula međunarodna zajednica s namerom da u nju budu ugrađeni mnogobrojni principi, norme i standardi koji se smatraju ključnim za stvaranje funkcionalnog i demokratskog društva. Jedan važan aspekt ovoga bilo je posvećivanje prava manjinama, odnosno, u slučaju Kosova, 'nevećinskim zajednicama' u pravnom i ustavnom okviru. Posebno je značajna bila pozicija zajednice kosovskih Srba koja se našla izolovana i u teškom položaju nakon sukoba, zarobljena u nadmetanju za uticaj između vlade u Prištini i vlade u Beogradu.

Pod konceptom 'manjinskih prava' se uglavnom podrazumeva da se odnosi i na individualna i na kolektivna prava – individualno pravo na upotrebu jezika, praktikovanje religije i tradicije, a kolektivno pravo na afirmisanje i očuvanje određenog identiteta ili seta identiteta.¹ U slučaju Kosova, ovaj princip zaštite prava određenih zajednica koje ne predstavljaju većinu ima ključno mesto (bar u teoriji) u prihvaćenoj filozofiji. U skladu sa ovim smernicama, širina i obim prava koja su data zajednicama su značajna, uključujući garancije bar ograničenog stepena samoodlučivanja

1 <https://web.archive.org/web/20120106024749/http://www2.ohchr.org/english/law/minorities.htm>. pristupljeno 25. 9. 2020.

u lokalnim poslovima / poslovima zajednice.² Suštinsko pitanje koje se ovde nameće i kojim će se ova studija i kasnije baviti, je u kojoj meri se sa svim ovim uspelo u smislu poboljšanja atmosfere u kojoj bi Srbi na Kosovu osećali da su njihova prava kao zajednice zaštićena i da li oni smatraju da su njihovi interesi adekvatno (politički) zastupljeni?

Iako na Kosovu ima dosta tzv. nevećinskih zajednica³, Srbi čine daleko najveću nealbansku etničku grupu.⁴ Njihovo uključivanje i integracija u kosovske institucionalne i političke strukture je posebno izazovno i izaziva veliku pažnju međunarodne zajednice, kao i sposobnost vlade i njenih institucija da u potpunosti implementiraju i poštuju njihova prava u svakodnevnoj praksi. Ovo je izrečeno u trenutku kada se zajednica kosovskih Srba bori sa društveno-ekonomskim, političkim i drugim teškoćama koje su u ne maloj meri rezultat činjenice da se ona nalazi okolnostima političkog natezanja dveju strana i nedostatka volje i/ili spremnosti kosovskih vlasti da ozbiljno shvate svoje pravne obaveze prema njima (Srbima).

2 Iako se često shvata kao da se odnosi na ideju da individualne nacije imaju pravo da uspostave suverenitet nad datom teritorijom u procesu uspostavljanja nezavisnosti i samouprave, takođe podrazumeva i prava nacija u okviru država da uspostave određeni stepen autonomije u odlučivanju koje se odnosi na lokalne interese njihove zajednice.

3 Nevećinska zajednica je izraz čija se upotreba uglavnom ograničava na Kosovo i odnosi se na etničke grupe koje nisu albanska većina. Ovo može i trebalo bi da podrazumeva Srbe, Rome, Aškalije, Egipćane, Turke, Bošnjake, Crnogorce i Hrvate.

4 https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_kv.html

Ova studija je pokušaj da se ispita situacija na Kosovu u pogledu prava zajednica kroz analizu kombinacije kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja u kojoj meri Srbi mogu da uživaju prava koja su im garantovana kosovskim pravnim okvirom. Ona takođe analizira kako Srbi koji žive na Kosovu percipiraju ta prava, kao i prirodu njihovog odnosa sa vladom, institucijama i političkim predstavnicima.

Metodologija primenjena u studiji

Istraživački rad je započeo u septembru 2020. godine kao saradnja NVO Aktiv iz Severne Mitrovice i Centra za prava manjinskih zajednica (CPMZ) iz Goraždevca (Peć). Za istraživanje su predviđeni i kvantitativni i kvalitativni elementi sa intervjuima i fokus grupama koje su održane na područjima sa srpskom većinom severno i južno od Ibra. Održano je ukupno osam (8) fokus grupa, četiri (4) sa ekspertima iz oblasti prava zajednica (lokalni aktivisti, predstavnici civilnog društva i pravni eksperti) i četiri (4) sa građanima. Iz geografske perspektive, četiri (4) su održane u opštinama na severu, a još dve (2) na području Gračanice, jedna u Gnjilanu, a druga u Opštini Peć. Sličan set pitanja korišćen je za sve fokus grupe, s tim što su pitanja za eksperte prilagođena njihovom većem znanju o datoj oblasti i terenskom iskustvu. Uz to obavljeno je dvanaest (12) intervjua jedan-na-jedan sa pojedincima koji su direktno uključeni u oblast prava nevećinskih zajednica na Kosovu. Uz sve ovo korišćeni su rezultati ispitivanja javnog mnjenja koje je obuhvatalo niz različitih pitanja kako bi se potvrdili/potkrepili rezultati kvalitativnog istraživanja koje je obavljeno.

Ključni nalazi

Nedostatak poverenja:

- *Izgleda da građani imaju najviši nivo **nepoverenja** (na osnovu ličnog iskustva) u **policiju i sistem sudova** – zbog činjenice da nijedan organ ne obezbeđuje pisanu i/ili usmenu komunikaciju na srpskom jeziku;*
- *Mnogi ispitanici naglašavaju negativnu interakciju sa Kosovskom policijom i njihovo odbijanje/neposobnost da komuniciraju sa njima na srpskom jeziku;*

Institucionalno iskustvo i interakcija

- **Sever u odnosu na jug:** *Građani opština koje se nalaze južno od Ibra, posebno oni na zapadnom i istočnom Kosovu, izjavljuju da imaju direktne probleme sa institucijama, dok su žitelji sa severa svesni problema ali ih nisu lično iskusili;*
- *Žitelji severnih opština (Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić) govore o **pozitivnijoj interakciji sa institucijama od onih koji žive južno od Ibra**, u smislu da imaju pristup uslugama bez mnogo prepreka;*
- *U opštim crtama, istraživanje pokazuje da većina građana navodi probleme sa institucijama na centralnom nivou (tj. sa ministarstvima) i **smatraju da lokalni organi uprave (odnosno opštine) spremnije reaguju na njihove potrebe** (pristup uslugama);*
- *Građani koji su imali kontakt sa mehanizmima kao što je institucija ombudsmena, **tvrde da je njihovo iskustvo uglavnom pozitivno** i da su uspeli da dobiju adekvatnu pomoć.;*
- *Stanovnici opština sa albanskom većinom (tj. Peći) izgleda da imaju najviše problema u smislu komunikacije sa institucijama i pristupa uslugama i informacijama na srpskom jeziku;*
- *Institucije su uglavnom nezainteresovane da pruže adekvatnu pomoć i omoguće pristup uslugama;*
- *Dok je Skupština Kosova izdvojena kao telo koje neprestano krši Zakon o upotrebi jezika, na jednoj fokus grupi je rečeno da Kancelar-*

ija predsednika predstavlja pozitivan primer institucije koja poštuje pravo na upotrebu jezika;

- *Mnogobrojni su primeri, kako je primećeno, da javne institucije nisu tehnički opremljene za potpuno poštovanje prava na jezik.*

Poznavanje i razumevanje prava

- *Građani opština južno o Ibra izgleda da su svesniji svojih zakonskih prava od građana na severu – kako navode učesnici sa severa, tako je bar delom zbog činjenice da nisu imali potrebu da dolaze u kontakt sa institucijama na centralnom nivou;*
- *Iako postoji opšta svest o zakonskim pravima (tj. da je srpski zvaničan jezik) građani često ne poznaju detaljno zakon i nisu im poznati mehanizmi koje imaju na raspolaganju za zaštitu njihovih prava;*
- *Učesnici često ukazuju na nedostatak raspoloživih resursa i volje samih građana da se informišu o njihovim pravima, a posebno na preovlađujuće odsustvo interesovanja među mladima;*

Implementacija

- *Među ekspertima postoji preovlađujući konsenzus u vezi sa zakonom i ustavom na Kosovu: prava manjina su VEOMA dobro zaštićena i u skladu su sa svim međunarodnim standardima i najboljom praksom, ALI ona se nikad ne implementiraju u praksi na odgovarajući način;*
- *Neki ispitanici naglašavaju činjenicu da institucije nemaju tehničke kapacitete za implementaciju zakona, posebno Zakona o upotrebi jezika;*

Političko predstavljanje

- *Građani često smatraju da su problemi rešivi, ali da nema političke volje političara (ni kod kosovskih Srba ni kod kosovskih Albanaca) da se njima bave / da ih reše na sistematičan način;*
- *Od svih učesnika fokus grupa i intervjuisanih lica gotovo nijedan ispitanik/učesnik nije rekao da smatra da njihovi politički predstavnici (odnosno oni iz zajednice kosovskih Srba) predstavljaju na adekvatan način njihove interese na centralnom nivou.*

Glavne preporuke

- Poboljšane i intenzivnije kampanje javnog informisanja.
- Olakšan i šire dostupan pristup informacijama.
- Bolje i češće povezivanje, komunikacija i koordinacija između institucija na centralnom nivou i lokalnih zajednica.
- Bolja veza i kanali komunikacije između medija na srpskom jeziku i institucija na vlasti.

4. Prava zajednica na Kosovu

Pravna pozadina prava zajednica

Ova studija ne daje detaljnu pravnu analizu zakonodavstva koje se odnosi na prava zajednica, nego nastoji da pruži sažet pregled ocena na društvenom nivou. Drugim rečima, studija nastoji da detaljno opiše pravnu poziciju nevećinskih zajednica, a zatim da analizira meru u kojoj članovi percipiraju da se ta prava poštuju u praksi.

Kosovo je u Ustavu definisano kao *multietničko*⁵ po svojoj prirodi, a društvo je zatim okarakterisano kao *građansko*, a ne kao etničko ili nacionalno.⁶ Ustav takođe garantuje slobodu/slobode govora, veroispovesti i okupljanja uz ostala osnovna prava.⁷ Posebno u vezi sa nevećinskim zajednicama, srpski je definisan kao zvaničan jezik koji je po zakonu jednak albanskom (i na centralnom i na lokalnom nivou), a bosanski, romski i turski kao 'jezici u zvaničnoj upotrebi' u opštinama u kojima te grupe čine određeni procenat stanovništva.⁸ Prava na jezik su dalje elaborirana u *Zakonu o upotrebi jezika* koji postavlja striktno smernice za bilingvalizam u kosovskim institucijama, čak i u privatnom sektoru. Poglavlje III (Prava zajednica i njihovih članova) bavi se direktno pravima zajednica i predviđa njihovu zaštitu od diskrimi-

nacije.⁹ Poglavlje III takođe garantuje da članovi nevećinskih zajednica imaju pravo da razvijaju i jačaju njihove specifične identitete i atribute.¹⁰ Uz ovo, ono takođe garantuje pravo na izražavanje i održavanje kulture i tradicije, na obrazovanje na maternjem jeziku, korišćenje simbola zajednice, korišćenje svog pisma, predstavljanje u emisijama i uspostavljanje veza za državama koje dele njihovu kulturu i nasleđe.¹¹

Uz prethodno navedena prava, Ustav garantuje jednako predstavljanje nevećinskih zajednica na različitim nivoima vlasti kroz uključivanje u različite odredbe koje vladu obavezuju da obezbedi njihovo prisustvo u institucijama i drugim javnim organima.¹² U skladu sa ovim, Poglavlje IV Ustava predviđa da srpska zajednica treba da ima deset (10) rezervisanih poslaničkih mesta u narodnoj skupštini, dok zajednice Roma/Aškalijska/Egipćana treba da imaju četiri (4), bošnjačka i turska zajednica po tri (3), a zajednica Gorana jedno (1).¹³

Ostali ključni delovi zakonodavstva koji se bave pravima zajednica su *Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu* i *Zakon o upotrebi jezika*.¹⁴ *Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu* sadrži dalje odredbe o pravu na jačanje i

5 Ustavi Albanije i Hrvatske sadrže pozivanje na albansku i hrvatsku nacionalnost i njihovu povezanost sa tim državama.

6 „Republika Kosovo je multietničko društvo koje čine albanska i druge zajednice kojim se upravlja demokratski uz puno poštovanje vladavine prava kroz njene zakonodavne, izvršne i sudske institucije.” *Ustav Republike Kosovo, Član 3 (Ravnopravnost pred zakonom)*

7 *Ustav Republike Kosovo*, Poglavlje I, Osnovne odredbe

8 *Ustav Republike Kosovo, Član 5. (Jezik)*

9 *Ibid.*, Poglavlje III, Član 58. (Obaveze države)

10 *Ibid.*, Poglavlje III, Član 57. (Opšti principi)

11 *Ibid.*, Poglavlje III, Član 59. (Obaveze države)

12 *Ibid.*, Poglavlje III, Član 61. i 62. (Predstavljanje u javnim institucijama, Zapošljavanje)

13 *Ibid.*, Poglavlje IV, Član 64. (Struktura Skupštine)

14 *Ibid.*, II deo, Član 4 (Upotreba jezika u centralnim institucijama)

slobodno izražavanje kulturnog identiteta u kojima stoji da: „Zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na slobodno održavanje, izražavanje i razvijanje njihove kulture i identiteta, na očuvanje i povećanje osnovnih elemenata njihovog identiteta, naime njihove religije, jezika, tradicije i kulturnog nasleđa.”¹⁵

Problemi u implementaciji zakona: između teorije i prakse

Kao što se i vidi u pravnom i ustavnom okviru Kosova, zaštita koja se nudi nevećinskim zajednicama je ekstenzivna i u skladu sa, evropskim i međunarodnim standardima kada se radi o pravima manjina.¹⁶ Postojanje snažne pravne osnove za prava zajednica ne znači nužno da je ona iz teorije pretočena u praksu, što dokazuje rasprostranjeno kršenje tih prava.¹⁷ U prilog tome, jedan o učesnika fokus grupa koje su održane kao deo ovog istraživanja je izjavio: „Ova tema je prisutna poslednjih dvadeset godina. Na papiru je sve u redu, ali na terenu se, zapravo, ništa ne implementira.”¹⁸ Iako teško da se može osporavati da se implementacija drastično razlikuje od onoga što se u ovom trenutku nalazi na papiru, teško je i utvrditi kako ova realnost utiče na to kako kosovski Srbi i druge nevećinske zajednice percipiraju svoj odnos sa institucijama i političkim akterima. Ovo je dalje zakomplikovano još ranije prisutnim osećajem političke apatije zajedno sa opštom uzdržanošću kada je reč o učešću u institucionalnom i političkom životu Kosova – pri čemu izazov predstavlja razdvajanje ukupnog nepoznavanja i/ili nepostojanja interesovanja da se učestvuje u 'kosovskom sistemu' od stavova o kršenju prava. Još veću zbrku predstavljaju razlozi zašto se ne primenjuju zakoni o nevećinskim pravima, bilo da se radi o namernoj diskriminaciji, nedostatku resursa

i/ili političke volje ili nečemu drugom, jer se to često subjektivno određuje i zasniva na ranijim pretpostavkama. Generalno, a i u tokom istraživanja, neverovatan splet okolnosti koje su odredile dinamiku događaja identifikovane su kao nepostojanje političke volje i (materijalnih/finansijskih) resursa za implementaciju zakona na način kako je propisano: učesnici u istraživanju opisuju čitav niz problema, od nepostojanja prevoda i nedostupnosti informacija na srpskom jeziku do povećanja broja nasilnih incidenata od početka pandemije COVID-19.¹⁹ Ovo istraživanje je takođe otkrilo široko rasprostranjene probleme kod dobijanja ličnih dokumenata.²⁰ Ovim su potvrđena ranija istraživanja koja su sprovodile nevladine organizacije, u kojima su otkriveni značajni problemi sa kojima se suočavaju pripadnici manjinskih zajednica, od kršenja prava na upotrebu jezika do velikih propusta u implementaciji Zakona o upotrebi jezika.^{21,22,23} U gotovo svim slučajevima ovi problemi postoje na institucionalnom nivou, što znači da oni imaju odloženi efekat kada se ocenjuju osnovne usluge.

Kao jedan konkretniji primer ovoga, učesnici u kvalitativnom istraživanju (intervjui i fokus grupe) u mnogim delovima Kosova, a posebno u regionu Peći, navode da su se susretali sa mnogobrojnim problemima u kontaktima sa javnim institucijama, posebno kada se radilo o dobijanju dokumenata i/ili usluga na maternjem jeziku. Oni su navodili da su opštine i druge lokalne institucije, kao i sudovi i policija posebno problematični. Iako je u Zakonu o upotrebi zvaničnih jezika (br. 02 / L-37 Član 14) navedeno da su sudovi obavezni da izdaju dokumenta u vezi sa postupcima na zvaničnim jezicima odabranim za te postupke, u praksi se sudske presude generalno izdaju na albanskom jeziku. Jedan učesnik fokus grupe je izjavio da je njegov ugovor

15 Zakon br. 03/L-047 *Zaštita i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu*, Član 2. (Identitet)

16

17 *Naučene lekcije: Postupanje sa nevećinskim zajednicama tokom pandemije COVID-19*, NGO Aktiv, Severna Mitrovica, 2020.

18 Izjava koju je dao jedan učesnik fokus grupe u Čaglavici 06. 10. 2020 koju je održao Centar za prava manjina.

19 Na osnovu istraživanja koje je sprovedla NGO CPMZ u Gorazdevcu u kojem je zabeleženo povećanje napada na imovinu Srba, kao i fizičkih napada koji su do objavljivanja ovog izveštaja ostali nerešeni.

20 IBID

21 <http://www.ngoaktiv.org/publication/towards-a-more-equal-reponse-to-the-covid-19-pandemic-in-kosovo>

22 <http://www.ngoaktiv.org/publication/covid-19-between-reality-and-disinformation>

23 <http://www.ngoaktiv.org/publication/language-impediments-to-equal-access-to-services>

sa bankom poništen kada su videli da se potpisao ćirilničnim pismom. Nadalje je utvrđeno nakon analize javnih ponuda i oglasa za poslove da za njih ne postoje prevodi na srpski, tako da je građanima koji ne govore ili ne razumeju albanski uskraćena prilika za napredovanje na poslu. Ovo su mikrokosmosi mnogo većeg i sistemskog problema u vezi sa bilingvalizmom, a to je da izgleda da na gotovo svim nivoima upravljanja postoji hronična nevoljnost da se poštuju prava na jezik.

Drugo pitanje, koje je možda suviše opsežno da bi moglo detaljno da se opiše, je pitanje pristupa uslugama za šta se često utvrđuje da postoje prepreke u zajednicama kosovskih Srba. Najistaknutiji primer je pitanje dostupnosti dokumenata o državljanstvu i ličnih identifikacionih dokumenata, i to je problem koji je prisutan niz godina i koji govori o još širim i dubljim problemima u odnosu vlasti i nevećinskih zajednica.²⁴ NVO CPMZ je došla do saznanja da u Goraždevcu postoji veliki broj mladih ljudi iz srpske zajednice kojima je već dugo vremena onemogućeno pribavljanje ličnih dokumenata zbog odbijanja dokumenata koje su izdale institucije Kosova koje finansira Republika Srbija.

Prethodno opisani izazovi se dalje umnožavaju činjenicom da izgleda da postoji generalni nedostatak znanja o zakonskim i ustavnim odredbama i propisima o zaštiti prava zajednica i (pravnim i institucionalnim) mehanizmima koji su na raspolaganju kako bi se oni zaštitili.²⁵ U osnovi svega ovoga, i možda zbog toga, je dalja nevoljnost da se uspostavi poverenje u sposobnost institucija i vlasti da se poštuju prava zajednica i pojedinaca.

Pitanja koja proističu iz ovoga imaju više različitih dimenzija: kakva je percepcija lokalnog stanovništva iz nevećinskih zajednica i područja o njihovim pravima? Da li smatraju da se ona na institucionalnom nivou poštuju i da im je omogućen pristup uslugama u istom obimu kao i pripadnicima

većinske zajednice? Da li postoji određeni nivo poverenja u institucije, što bi značilo da članovi nevećinskih zajednica smatraju da su adekvatno predstavljeni politički i da su njihova prava više od pukih reči na papiru? Ova studija će pokušati da se pozabavi ovim pitanjima kroz detaljno razmatranje rezultata istraživanja koje su sprovele NVO Aktiv i NVO CPMZ u periodu od jula do novembra 2020. godine.

Pandemija COVID-a-19 i prava zajednica

Pojava pandemije COVID-a-19 i vanredno stanje kao njena posledica, kao i zaključavanje i zatvaranje granica, nije samo po sebi izazvalo probleme u vezi sa pravima zajednica na Kosovu. Iz toga je, međutim, usledilo dalje stvaranje problema nevećinskim grupama, posebno kosovskim Srbima u odnosima sa vlastima i institucijama na centralnom nivou. Izveštavano je u mnogobrojnim slučajevima da Vlada Kosova nije uspela da uspostavi koherentne, efektivne i održive kanale komunikacije sa nevećinskim zajednicama.²⁶ Vanredna zdravstvena situacija nije glavni uzrok problema u odnosima perifernih zajednica i centralnih političkih organa i institucija, već bi se pre moglo reći da je poslužila da se osvetle problemi koji su već postojali u datoj dinamici.

²⁴ <http://www.ngoaktiv.org/publication/access-to-citizenship-in-kosovo>

²⁵ Kao što je navedeno u fokus grupama u opštinama na severu i jugu Kosova koje su održane u septembru i novembru 2020.

Rezultati ispitivanja javnog mnjenja o percepcijama prava zajednica

Rezime rezultata

Rezultati fokus grupa i ispitivanja javnog mnjenja su u velikoj meri komplementarni i, u opštim crtama, potvrđuju sledeće pretpostavke:

- Da su kosovski Srbi generalno neinformisani kada je reč o njihovim zakonskim i političkim pravima u okviru kosovskog sistema;
- Da je tendencija među kosovskim Srbima da ne veruju da njihova kolektivna i individualna prava štiti sistem i da su zaštićena u okviru sistema;
- Da je tendencija među kosovskim Srbima da ne veruju da imaju ravnopravan tretman od strane vlasti;
- Da kosovski Srbi smatraju da imaju dovoljno zakonskih prava na papiru, ali da se ona ne poštuju u praksi.
- Da ocene iskustva sa institucijama nisu najbolje.

Potrebno je napomenuti da postoje regionalne razlike u percepcijama prava, poznavanja prava i, u nekim slučajevima, mere u kojoj institucije poštuju ta prava. Ove razlike mogu se objasniti, bar delimično, demografskom strukturom opština u kojima učesnici u istraživanju žive: oni koji žive na severu Kosova gde Srbi čine apsolutnu većinu i gde je velika većina zaposlenih u javnom sektoru srpske etničke pripadnosti ili tečno govori srpski jezik, izražavaju veći nivo zadovoljstva i prijavljuju manje problema u komunikaciji sa javnim institucijama od onih koji žive južno od reke Ibar. Činjenica da mnogi Srbi žive u enklavama na teritoriji većinski albanskih opština znači da oni imaju češće kontakte sa članovima drugih etničkih grupa. Tako, dok su stavovi u vezi sa pravima zajednica i poštovanjem prava zajednica moguće slični u mnogim aspektima, Srbi koji žive van četiri severne opštine imaju direktnija i lična iskustva sa njihovim kršenjem.²⁷ Na primer, učesnici fokus grupa održanih na zapadnom i istočnom Kosovu

27 Kao što se vidi iz rezultata fokus grupa održanih u Severnoj Mitrovici, Zvečanu, Čaglavici, Gnjilanu i Goraždevcu u periodu avgust-oktobar 2020.

navode direktne primere negativnih kontakata sa policijom i pravosudnim sistemom, od kojih je jedna žena iz Gnjilana opisala situaciju u kojoj je policajac odbio da joj se obrati na srpskom jeziku kada je bila kažnjena zbog nepoštovanja uredbe o obavezi nošenja maske.²⁸ Ovo se razlikuje od informacija prikupljenih na severu Kosova, gde su učesnici obično izjavljivali da 'znaju za probleme, ali da nemaju lično negativno iskustvo'.²⁹

Jedan stav koji je zajednički za gotovo sve učesnike fokus grupa (i eksperte i građane) i takođe je prisutan u ispitivanju javnog mnjenja, je da su pravne i ustavne osnove za zajednice dobre, ali da nedostaje implementacija – jedan od učesnika je izjavio da je "sve lepo napisano na papiru, ali na terenu se, u stvari, ništa ne primenjuje".³⁰ Drugi učesnik, lokalni aktivista civilnog društva, otišao je dalje u opisu stanja kao "sistema sistematskog legalno organizovanog straha. Kao nevećinska zajednica, mi smo na samom dnu".³¹ Krivica za ovu situaciju pripisuje se većem broju različitih faktora, od nedostatka političke volje do direktne i stalne diskriminacije.

Poverenje u javne institucije

Rezultati kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja pokazuju veliki nedostatak poverenja u javne institucije i političke aktere da preduzmu korake kako bi se obezbedilo poštovanje prava u svakodnevnoj praksi nadležnih tela i organa na Kosovu: samo oko 11% svih ispitanika se slaže sa izjavom da *Srbi uživaju sva politička i društvena prava koja su im garantovana*, dok velika većina od više od 70% izražava neku formu neslaganja.

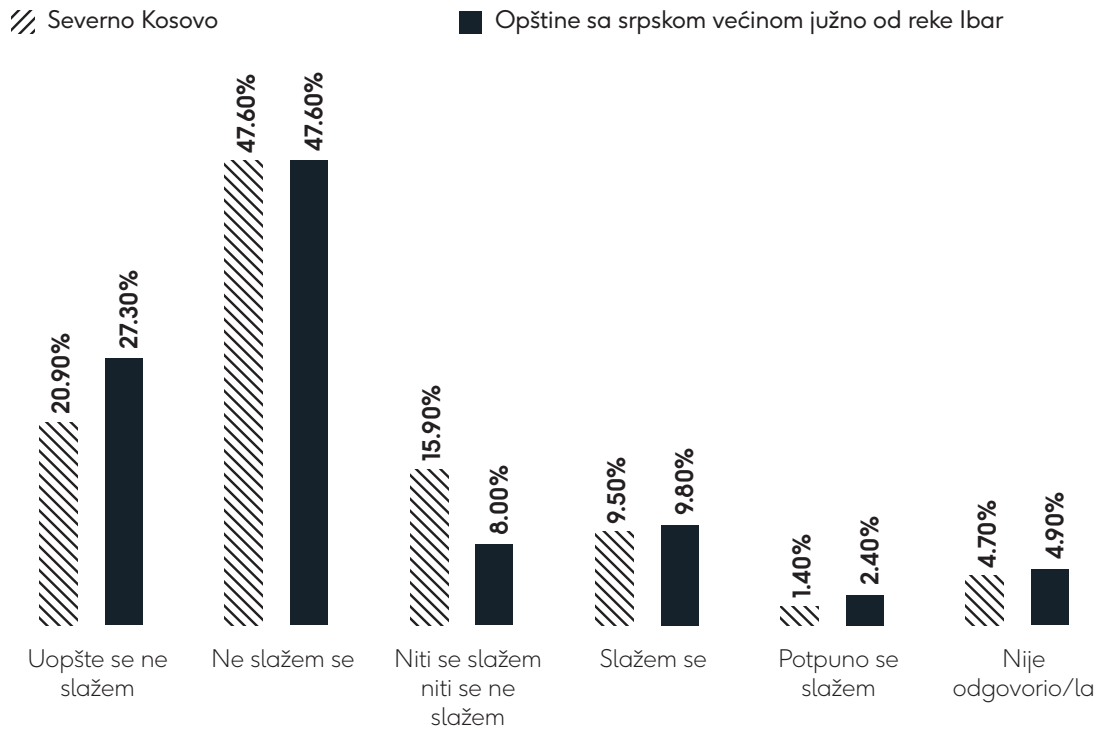
28 Fokus grupa održana u Gnjilanu 31. 08. 2020.

29 Fokus grupa održana u Severnoj Mitrovici 1. 10. 2020.

30 Kako je navedeno tokom fokus grupe održane 6. 10. 2020.

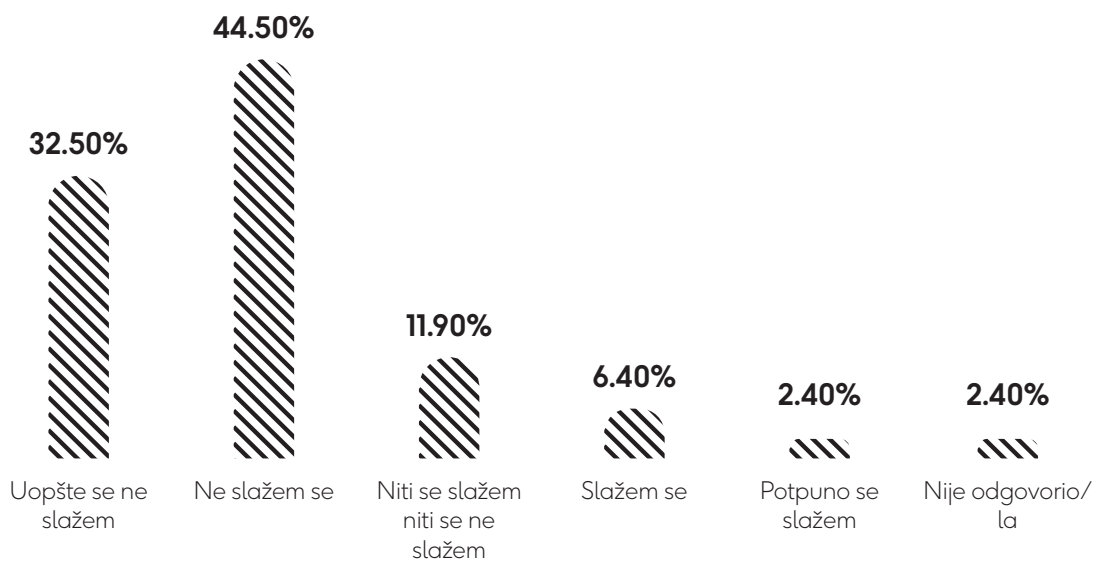
31 IBID

Grafikon 1. Srbi uživaju puna politička i društvena prava koja su im garantovana

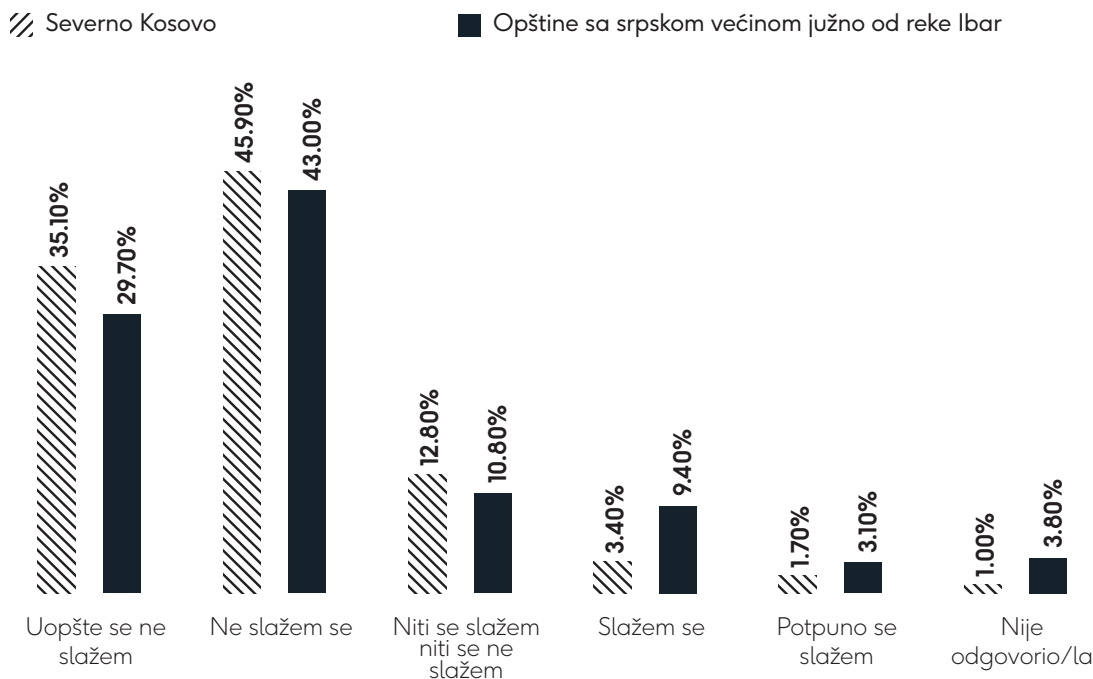

Kao što se vidi iz gore predstavljenih rezultata, malo je regionalnih razlika u smislu odgovora i stavova koja su ispitanici izneli.

Grafikon 2. Smatram da su moja lična prava dobro zaštićena na Kosovu

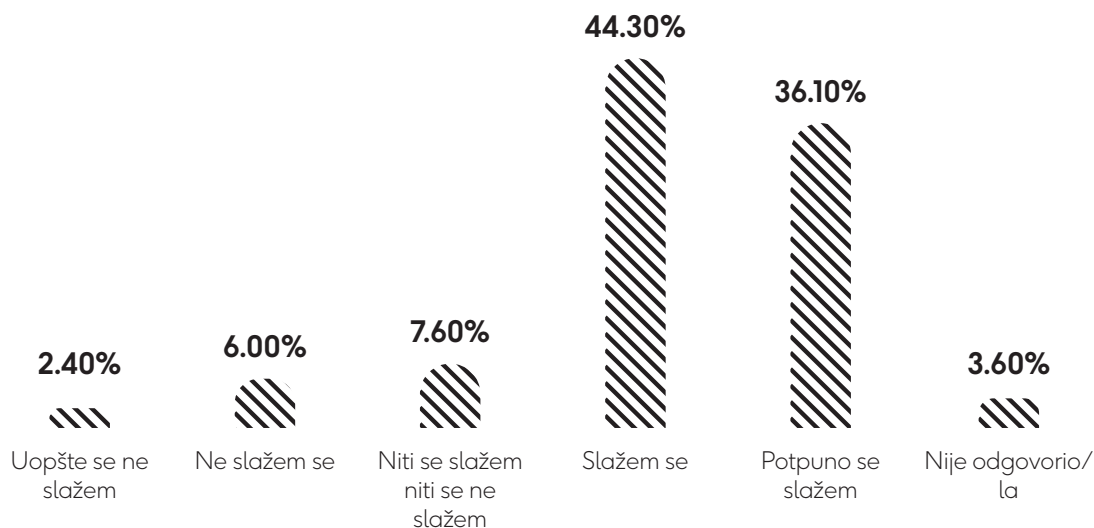

Grafikon 3. Smatram da su moja prava dobro zaštićena na Kosovu – sever u odnosu na jug

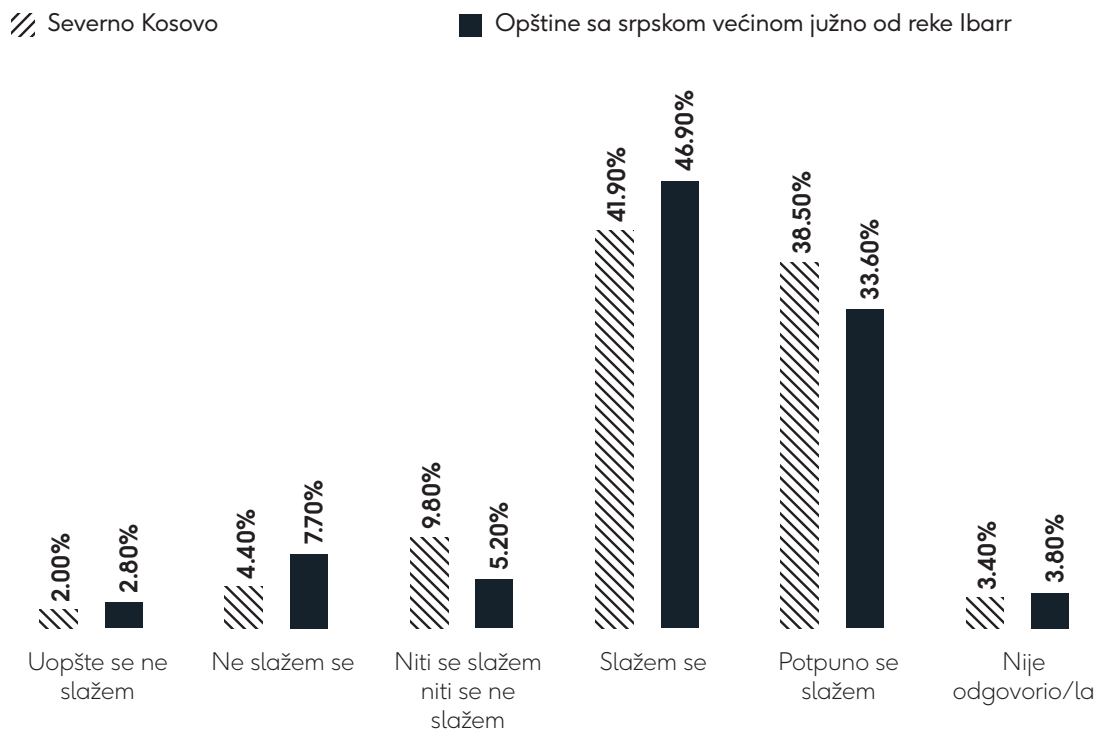

Na pitanje da li smatraju da su njihova *lična* prava dobro zaštićena na Kosovu, velika većina ispitanika (oko 76%) je izjavila da se ne osećaju zaštićenim, dok je samo vrlo mali procenat izneo suprotan stav. Na osnovu toga proizilazi da je generalna percepcija da ni kolektivna niti individualna prava nisu zaštićena u ovom sistemu. Potrebno je napomenuti da se neznatno manji procenat ispitanika iz zajednica južno od Ibra snažno ne slaže sa izjavom 'Smatram da su moja lična prava dobro zaštićena na Kosovu' od procenta ispitanika na severu (razlika od 5.4 %). Ukupno, oko 73 % ispitanika na jugu i 81 % ispitanika na severu se ne slaže da su njihova prava dobro zaštićena na Kosovu. Ovo se, bar delom, može pripisati činjenici da su mnogi na jugu bolje upoznati sa njihovim pravima od onih na severu.

Grafikon 4. Srbi imaju određena prava na papiru, ali ne i u praksi

Grafikon 5. Srbi imaju određena prava na papiru, ali ne i u praksi – sever u odnosu na jug

Stav koji se ogleda u rezultatima ilustrovanim na prethodnom grafikonu, da postoji velika nesrazmera između slova zakona i načina na koji se on zaista poštuje na dnevnom nivou, deli ne samo velika većina široke javnosti, nego i eksperti ispitivani u fokus grupama i intervjuima u okviru studije. Proizilazi da konsenzus postoji, kako je izjavio jedan intervjuisani učesnik, da javnim institucijama nedostaje 'politička volja' i kapital

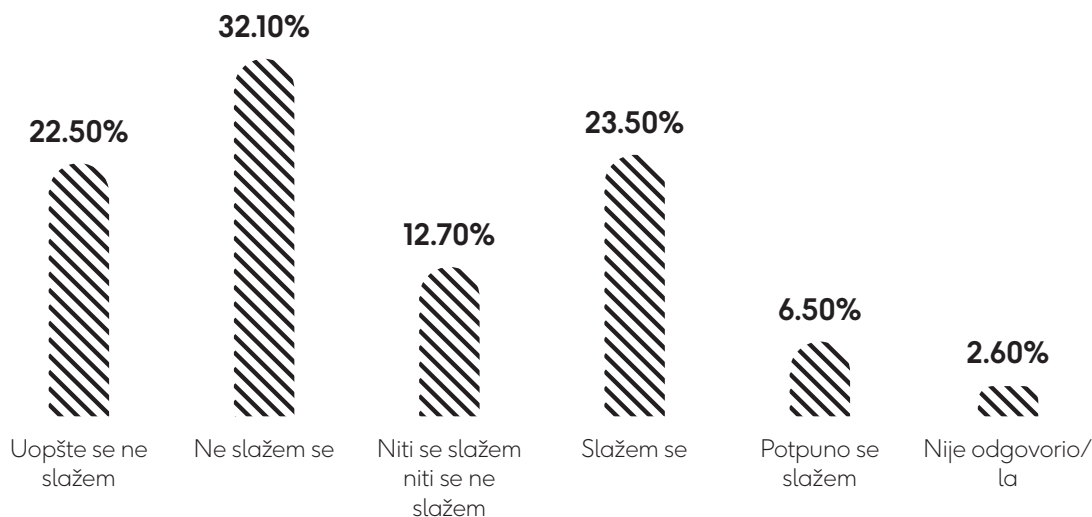
za implementaciju zakona. Drugi ispitanik tvrdi da 'nijedna institucija na Kosovu nema ni tehničke niti operativne kapacitete da implementira zakone koji se odnose na nevećinske zajednice na Kosovu.' Gotovo nijedan učesnik intervjuisan za potrebe ovog istraživanja nije izneo stav da se prava poštuju u praksi ili da članovi nevećinskih zajednica uživaju punu pravnu zaštitu predviđenu zakonodavnim i ustavnim okvirom.

Pristup informacijama

Rezultati ispitivanja javnog mnjenja pokazuju da samoocena ispitanika o sopstvenom poznavanju njihovih prava u pravnom okviru pokazuju da je

poznavanje prava datih nevećinskim zajednicama relativno slabo i po dubini i po obimu. Kako može da se vidi na narednom grafikonu, samo oko 30 % ispitanika navodi da su upoznati sa njihovima ustavnim pravima.

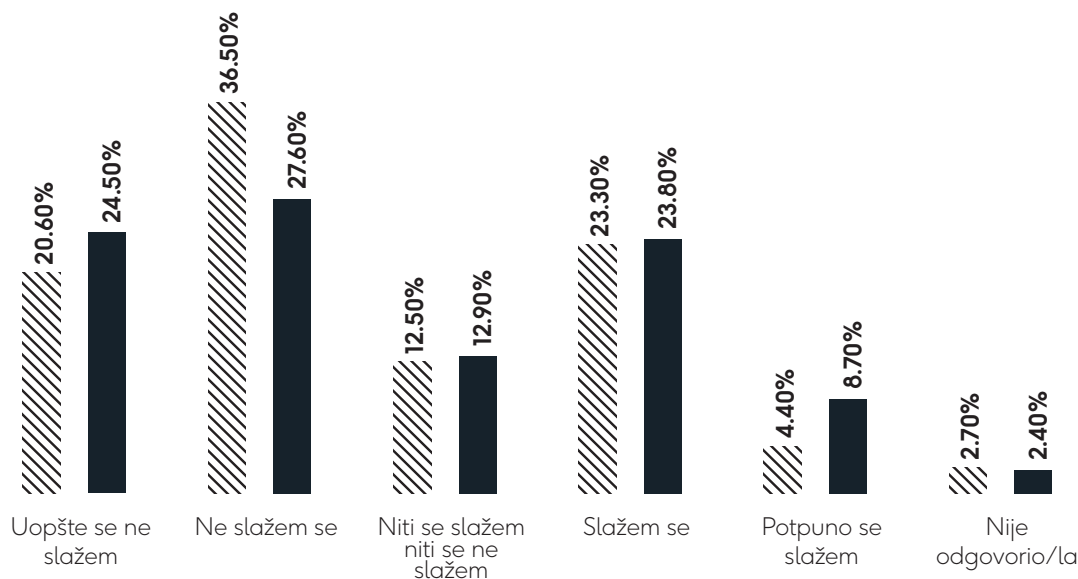
Grafikon 6. Upoznat sam sa pravima koja mi garantuje Ustav Kosova

Grafikon 7. Upoznat sam sa pravima koja su mi garantovana Ustavom Kosova – sever u odnosu na jug

▨ Severno Kosovo

■ Opštine sa srpskom većinom južno od reke Ibar

Kada je traženo da odgovore na tvrdnju '**Upoznat sam sa pravima koja su mi garantovana Ustavom Kosova**', više od polovine (52,6 %) ispitanika izrazilo je neslaganje, dok se značajno manji procenat (30 %) složio sa ovom tvrdnjom. Relativno visok procenat (15,6 %) izjavio je da se niti slaže niti ne slaže ili je odbio da da bilo kakav odgovor. Na gornjem grafikonu može da se vidi da postoje određene regionalne razlike, sa neznatno većim brojem ispitanika severno od Ibra koji se ne slaže sa tvrdnjom od onoga na jugu (57,1 % na severu u odnosu na 52,1 % na jugu). Pod pretpostavkom da je ova razlika pre rezultat realnih razlika u nivou znanja koje poseduju stanovnici severnih u odnosu na stanovnike južnih opština nego statističke margine greške, delimično objašnjenje može se pronaći u odgovorima datim u fokus grupama i intervjuima: ovde su zajednice više izložene kosovskom sistemu i imaju mnogo češće kontakte sa tim sistemom, zbog čega mogu detaljnije poznavati zakonske odredbe koje predviđaju, na primer, bilingvalnost.

Kada se pogledaju rezultati kvalitativnog istraživanja, postoji određeni nivo nepodudaranja rezultata ispitivanja javnog mnjenja i odgovora dobijenih od učesnika u fokus grupama koji generalno izjavljuju da su im poznata njihova prava u okviru pravnog sistema. Ovo se delom može pripisati činjenici da su učesnici određenog broja fokus grupa bili eksperti, ali je takođe potrebno napomenuti da je ovo veoma subjektivna ocena, jer stavovi na osnovu ličnog znanja mogu da variraju od osobe do osobe. Prema tvrdnjama učesnika fokus grupa na jugu, oni su u većem stepenu upoznati sa svojim pravima od onih na severu. Na severu postoji određeni nivo apatije koji su učesnici pokazali tvrdeći da ne znaju dovoljno ali da 'je u aktuelnom sistemu teško koristiti prava'³² čak i da ne osećaju potrebu za tim.³³ Nadalje, izgleda da postoji opšta svest da je, na primer, teško dobiti sudska/pravna dokumenta i presude na srpskom jeziku, ali sami učesnici nisu imali lično iskustvo sa tim problemom

u svakodnevnom životu.³⁴ Ovo je u suprotnosti sa stavovima koji su izneti južno od Ibra, gde učesnici ne samo da su svesniji koja zakonska prava im pripadaju, nego su imali i direktno iskustvo sa njihovim kršenjem. Kako je ranije već navedeno u studiji, ovo je možda i očekivano imajući u vidu sastav pojedinačnih opština koje su uključene u istraživanje.

Pitanje kojim se treba pozabaviti u raspravi i analizi rezultata ovog istraživanja je to što iz njega proizilazi da ispitanici smatraju da su njihova prava prekršena i/ili poštovana, a da ne znaju koja su to prava: Oko 52 % ispitanika je izjavilo da nije upoznato sa svojim ustavnim pravima, ali preko 70 % njih je izjavilo da se ta prava krše ili da nisu zaštićena. Ovo dovodi do pitanja kako se ta prava zamišljaju – opšti osećaj je da bi građani *trebalo* da imaju određena prava, ali ih nemaju, ili da imaju prava, ali ih nadležne institucije ne poštuju. Sa druge strane, kvalitativno istraživanje je otkrilo određen nivo apatije među učesnicima koji su često izjavljivali da ne vide svrhu ili korist da budu upoznati sa njihovim pravima ili mehanizmima njihove zaštite pošto sistem strukturno nije voljan ili čak sposoban da ih zaštiti.³⁵

U vezi sa pitanjem zašto su građani, prema njihovoj sopstvenoj proceni, neinformisani, deo potencijalnih odgovora daju rezultati fokus grupa i intervjuja; lokalni aktivisti civilnog društva, posebno južno od Ibra, su takođe napomenuli da je prisutno 'odsustvo interesovanja' među građanima, posebno mladim ljudima, da se potrudu da se upoznaju za kosovskim pravnim okvirom.³⁶ Takođe je istaknuto da raniji naponi na podizanju svesti nisu urodili plodom, najviše zbog sve prisutnije apatije među žiteljima lokalnih zajednica.³⁷ Nadalje, u velikom broju različitih prilika, zajednica kosovskih Srba je **opisivana** kao zajednica kojoj nedostaje snaga da brani svoja prava i 'zahteva pravdu' –

32 Kako je naveo učesnik fokus grupe u Severnoj Mitrovici 1. 10. 2020.

33 IBID

34 IBID

35 Rezultati fokus grupa održanih sa građanima u septembru i oktobru 2020. u Gračanici, Čaglavici, Severnoj Mitrovici i u regionu Gnjilana.

36 Kako su izjavili učesnici fokus grupe u Čaglavici 6. 10. 2020.

37 IBID

ovo se često navodi kao (delimičan) razlog slabe implementacije i poštovanja zakonodavstva koje reguliše prava nevećinskih zajednica. Uz sve ovo, određeni broj učesnika je takođe navodio nedostatak resursa i/ili pristupa informacijama kao razlog nedovoljnog posvećivanja pažnje specifičnostima prava koja predviđa zakon. Iako se neki od ovih stavova mogu uopšteno opisati kao apatija, oni ipak odražavaju i nepostojanje poverenja: mnogi učesnici u istraživanju dosledno su podvlačili činjenicu da ne veruju da su institucije u poziciji da zaštite prava niti da imaju političku volju da tako postupaju.

Poverenje u institucionalne i političke aktere

Vraćanjem na pitanje koje je ranije pomenuto – poverenja u javne institucije, potvrdilo bi se postojanje atmosfere nepoverenja prema javnim institucijama i zamora kada je o njima reč. Ovo je najizraženije na pitanju sudskih mehanizama i policije.³⁸ Na osnovu intervjua, fokus grupa i posebno ispitivanja javnog mnjenja, proizilazi da je ovo najvećim delom rezultat nesposobnosti i/ili nepostojanja volje pomenutih institucija da saopšte i pruže potrebne usluge na srpskom jeziku, kao i da obezbede da svi građani Kosova imaju jednak i neometan pristup javnim uslugama. Nešto od navedenog može da se pripíše direktnom negativnom iskustvu sa vlastima, posebno sa 'najisturenijim' institucijama, kao što su policija, pravosudni sistem i lokalne/opštinske institucije i ostali deo birokratskog sistema uključen u svakodnevne aktivnosti.³⁹ Činjenica da se građani suočavaju sa teškoćama u ispunjavanju čak i najosnovnijih zadataka, kao što je podnošenje zahteva za identifikacione dokumente ili vozačke dozvole, jača percepciju nejednakog i neravnopravnog tretmana i izloženosti nekom obliku *de-facto* diskriminacije koja, bilo da je namerna ili ne, uma-

38 Što je izjavljeno tokom fokus grupa sa aktivistima civilnog društva iz Čaglavice i Gračanice 6. 10. 2020. i u fokus grupama održanim na severu Kosova.

39 Rezultati fokus grupa održanih sa građanima u periodu septembar-oktobar 2020. u Gračanici, Čaglavici, Severnoj Mitrovici i u regionu Gnjilana.

njuje mogućnost da oni u potpunosti učestvuju u institucionalnom i javnom životu.⁴⁰

Pitanje koje nije bilo uključeno u kvalitativno istraživanje, ali je bilo obuhvaćeno u mnogobrojnim diskusijama tokom intervjua i fokus grupa, je političko predstavljanje i efikasnost srpskih političkih aktera na Kosovu u rešavanju problema sa kojima se suočavaju u njihovim izbornim jedinicama na sistematski i/ili holistički način. Iz ovoga proizilazi da (među građanima) postoji opšti stav da su političari motivisani prvenstveno sopstvenim interesom, a ne interesima njihovih birača – što dovodi do situacije u kojoj se zloupotreba prava i/ili njihovog kršenja ignorišu.⁴¹

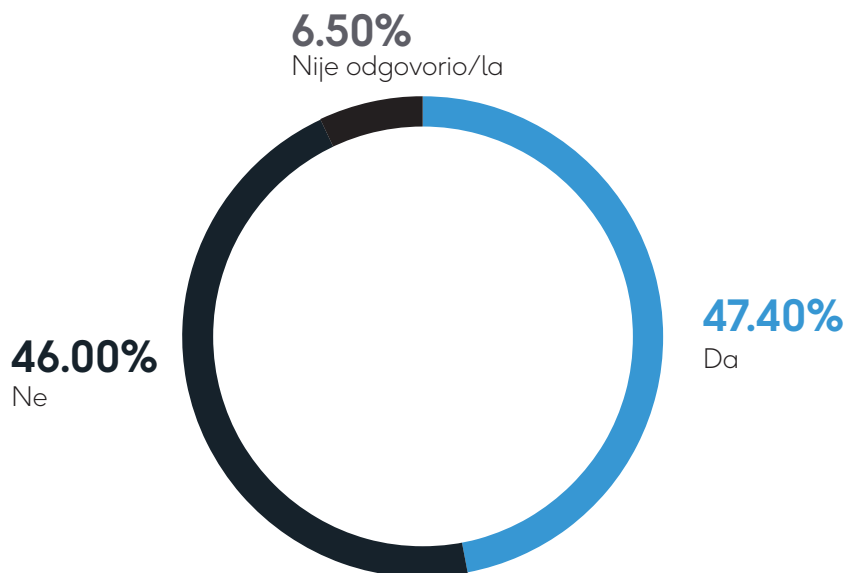
Institucionalno iskustvo

Kada je reč o stvarnim kontaktima i iskustvu sa javnim institucijama i drugim pružaocima usluga pod kontrolom vlade, rezultati i stavovi su često pomešani. Ukupno 47 % svih anketiranih u ispitivanju javnog mnjenja su izjavili da su lično iskusili nemogućnost pristupanja određenoj usluzi koju pruža neka javna institucija, dok je 46 % izjavilo da nije.

40 IBID

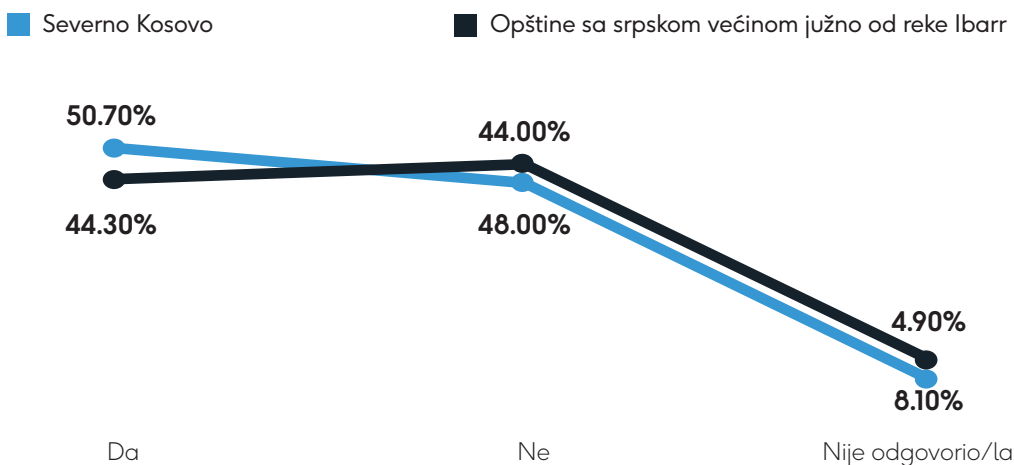
41 Rezultati fokus grupa održanih sa građanima u periodu septembar-oktobar 2020. u Gračanici, Čaglavici, Severnoj Mitrovici i u regionu Gnjilana.

- Grafikon 8.** Da li ste ikada bili u situaciji da niste imali pristup uslugama koje pruža neka javna institucija?

Činjenica da gotovo polovina svih ispitanika tvrdi da su doživeli situaciju u kojoj nisu imali pristup uslugama je u skladu sa izjavama datim u intervjuima i fokus grupama, što u najboljem slučaju pokazuje da postoji ambivalentnost kada je reč o javnim institucijama, a u najgorem da postoji neblagonaklonost i/ili sumnja zbog percepcije neravnopravnog tretmana.

- Grafikon 9.** Da li ste ikada doživeli, bili u situaciji da niste imali pristup uslugama koje pruža neka javna institucija? Sever u odnosu na jug

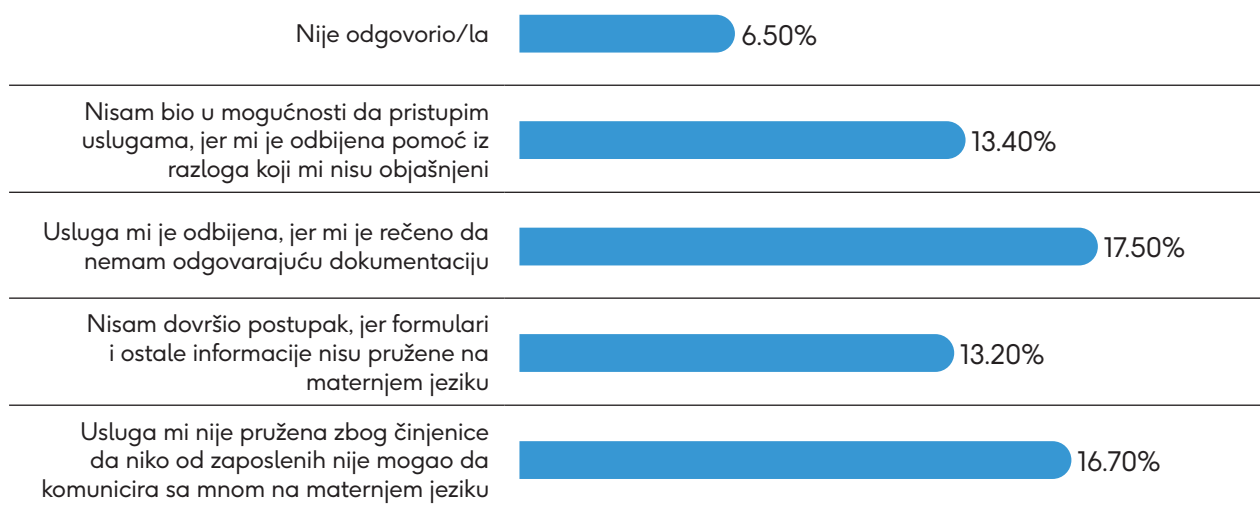

Kao što se vidi na gornjem grafikonu, postoji blaga diferencijacija između iskustva ispitanika na severu i jugu: neznatno viši procenat (50.7 %) žitelja južno od Ibra potvrdilo je bar jedan slučaj u kojem nisu imali pristup uslugama, dok je niži procenat (44.3 %) žitelja na severu imao isto iskustvo. Ovo je takođe potvrđeno u fokus grupama, s tim što su učesnici na severu takođe govorili o određenom broju slučajeva u kojima

je komunikacija sa institucijama bila ograničena⁴², a opštine su sa srpskom većinom. Ipak, stanovnici opština sa albanskom većinom kao što je Peć imaju najviše problema u smislu komunikacije sa institucijama i pristupa uslugama i informacijama na srpskom jeziku.⁴³

Negativno iskustvo sa institucijama može da bude teško za pojedinca da ga okarakteriše i to i jeste slučaj u kojem granica između frustrirajućeg ali ipak legitimnog odbijanja pružanja određenih usluga ili pristupa određenim dokumentima i različitih formi diskriminacije može da bude nejasna. Ovo pitanje moguće je dodatno osvetliti na osnovu podataka na sledećem grafikonu:

Grafikon 10. Zašto niste mogli da pristupite uslugama?

Od ukupnog broja ispitanika koji su naveli da nisu mogli da pristupe usluzi koju neka institucija pruža, oko 30 % njih smatralo je da je razlog tome bio nedostatak dostupnih informacija ili komunikacije na njihovom jeziku, dok je 13,4 % navelo da im je pružanje pomoći odbijeno iz nepoznatih razloga, a 17,5 % da nisu posedovali potrebnu dokumentaciju. Ovo je na mnogo načina dosledno sa sekundarnim i terenskim istraživanjem obavljenim za potrebe ove studije koje je ukazivalo na veliki broj teškoća sa kojima se kosovski Srbi suočavaju u vezi sa pravima na jezik, kao i pristupom dokumentima.

Iako je mnogo ispitanika koji su učestvovali u istraživanju iznelo stav da lokalne uprave mnogo spremnije odgovaraju na njihove zahteve nego one na centralnom nivou, Skupština Kosova je izdvojena kao organ koji dosledno krši Zakon o upotrebi jezika, a tokom jedne fokus grupe je rečeno da je Kancelarija predsednika pozitivan primer institucije koja poštuje jezička i druga prava. Nadalje, mnogi građani, i 'eksperti' i drugi, koji su bili u kontaktu sa mehanizmima kao što je institucija ombudsmana, **izneli su da je njihovo iskustvo u velikoj meri pozitivno** i da su uspeli da dobiju adekvatnu pomoć.

⁴² Rezultati fokus grupa održanih sa građanima u periodu septembar-oktobar 2020. u Gračanici, Čaglavici, Severnoj Mitrovici i u regionu Gnjlana.

⁴³ Kako je izjavljeno u fokus grupi održanoj u Peći u oktobru 2020.

5. Zaključci

Ovo istraživanje je potvrdilo mnoge ranije pretpostavke koje su iznosili predstavnici civilnog sektora i drugi relevantni akteri – da postoji duboko ukorenjena i rasprostranjena percepcija široke javnosti da ne mogu da se oslone na vladu da im obezbedi sva prava koja im obećava zakonodavstvo, što je i potvrđeno institucionalnom praksom. Ovo vodi do neke vrste podeljenosti stanovništva i institucija i političara koji bi trebalo da zastupaju i štite njihove interese. Osećanje isključenosti i izolacije se tako pojačava

Bez obzira na prethodno navedeno, ne može se ni tvrditi da nema 'svetlih primera' niti da je situacija potpuno nepopravljiva. Činjenica da, generalno govoreći, postoji bar široko priznanje da Ustav Kosova i zakoni teoretski temeljno predviđaju pružanje dovoljne zaštite nevećinskim zajednicama i da im omogućavaju dovoljno prostora u lokalnim poslovima i za jačanje sopstvenog identiteta je, moguće, izraz određene spremnosti na uspostavljanje kontakta sa vlastima kako bi se poboljšao njihov odnos sa manjinskim grupama.

situacijom u kojoj građani ne osećaju da mogu da računaju na vlasti da im obezbede uslove za vođenje i poboljšanje normalnog života i učešća u demokratskim mehanizmima. Bez obzira na prethodno navedeno, ne može se ni tvrditi da nema 'svetlih primera' niti da je situacija potpuno nepopravljiva. Činjenica da, generalno govoreći, postoji bar široko priznanje da Ustav Kosova i zakoni teoretski temeljno predviđaju pružanje dovoljne zaštite nevećinskim zajednicama i da im omogućavaju dovoljno prostora u lokalnim poslovima i za jačanje sopstvenog identiteta je, moguće, izraz određene spremnosti na uspostavljanje kontakta sa vlastima kako bi se poboljšao njihov odnos sa manjinskim grupama. Nadalje, učesnici u istraživanju su u nekim prilikama bez oklevanja ukazivali na pozitivnije iskustvo koje su imali, što znači da su spremni da priznaju uspeh kada do njega dođe. Ono što ostaje da se vidi je da li će građani i grupe koje ih predstavljaju moći da uspostave dovoljnu koordinaciju i saradnju kako bi došlo do entuzijazma u javnosti da se dalje radi na pozitivnim promenama. Ovo je nešto što će zavisiti od velikog broja faktora, ali ukoliko do toga dođe, doći će i do konstruktivnih promena u prirodi odnosa između vlasti na centralnom nivou i nevećinskih zajednica i to će olakšati i omogućiti veće i aktivnije učešće u javnom životu na Kosovu.

Preporuke

- **Vlada Kosova, u saradnji sa institucijama, kao što je institucija ombudsmana i Kancelarija komesara za jezike**, bi trebalo da pokrene dugoročnu i agresivnu kampanju javnog informisanja u oblastima na Kosovu sa većinskim srpskim stanovništvom u cilju povećanja njihovog znanja ne samo o političkim i društvenim pravima, nego i o mehanizmima koji postoje radi njihove zaštite.
- Vlada Kosova bi trebalo da preduzme konkretne korake na stvaranju jedinstvene baze podataka u **formi Android/IOS aplikacije** koja bi sadržala informacije o konkretnim koracima koje treba preduzeti u slučajevima kada su prava prekršena.
- **Svaka javna institucija (i na lokalnom i na centralnom nivou)** bi trebalo da preduzme korake kako bi se obezbedilo da informisanje o pravima korisnika usluga bude javno i dostupno, i u papirnoj i u elektronskoj formi.
- **Vlada bi trebalo da se** tešnje i češće povezuje sa nevećinskim zajednicama kroz poluformalne sastanke u cilju izgradnje poverenja sa lokalnim organizacijama civilnog društva i drugim grupama građana. Na primer, Vlada može i trebalo bi da učestvuje u organizaciji sastanaka između predstavnika Kosovske policije i članova ranjivih zajednica, posebno povratnika.
- **Trebalo bi osnovati radnu grupu koju bi činili članovi policijskih snaga, politički predstavnici zajednica kosovskih Srba** (na lokalnom i centralnom nivou) i civilno društvo. Ovakvu grupu bi trebalo formirati pod pokroviteljstvom Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva za zajednice i povratak, a sastanke bi trebalo održavati redovno. Ovo bi bio način za uspostavljanje direktne linije za kontakt između lokalnih zajednica i vlasti na centralnom nivou.
- Vlada Kosova i ministarstva bi trebalo da uspostave jasne i održive kanale komunikacije sa medijima na srpskom jeziku i organizacijama civilnog društva u formi **mehanizma za stalnu vezu kako bi se uspostavila efektivna i plodna komunikacija. To bi trebalo uraditi do novembra 2020. godine, pre potencijalnog 'narednog talasa' infekcije.**

O Inicijativi

„Demokratija, otvorenost i perspektive srpske zajednice na Kosovu – Open” je nova inicijativa Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS), započeta tokom 2020. godine. Open se realizuje u saradnji sa devet organizacija civilnog društva koje deluju u srpskoj zajednici na Kosovu.

Opšti cilj nove inicijative je razvijanje otvorenog i dinamičnog prostora za diskusiju unutar srpske, između srpske i ostalih zajednica, kao i institucija na Kosovu.

- Inicijativa će se specifično baviti analizom i procenom uticaja civilnih i političkih organizacija na demokratičnost i otvorenost srpske zajednice na Kosovu.
- Analiziraće se i procenjivati demokratičnost i otvorenost institucija, javnih politika i važnih procesa prema srpskoj zajednici na Kosovu, kao i stepen otvorenosti srpske zajednice prema istim.
- Ove analize će pomoći da se sagleda aktuelno stanje i perspektive srpske zajednice na Kosovu, dok će istovremeno poslužiti kao osnova za argumentovano zastupanje prema građanima, institucijama lokalne i centralne vlasti, te međunarodnoj zajednici.

Iskusne i dokazane organizacije civilnog društva će, radi postizanja opštih i specifičnih ciljeva, uraditi osam (8) sektorskih analiza.

Oblasti koje naši partneri analiziraju 2020. godine su:

Mediji Koliko mediji na srpskom jeziku na Kosovu utiču na stepen otvorenosti, dostupnosti i pluralizma mišljenja i tema? Ovu oblast istražuju **Medija centar i Crno-beli svet**.

Civilno društvo Na koji način organizacije civilnog društva doprinose otvorenosti i demokratičnosti srpske zajednice i, uopšte, društva na Kosovu? Ovom temom se bave **Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i međuetničku saradnju**.

Političke partije Demokratičnost i pluralizam delovanja političkih partija kosovskih Srba, kao i njihova otvorenost da učestvuju u političkom sistemu Kosova i doprinose unapređenju i poboljšanju javnih politika. Na ova pitanja su fokusirani **Nova društvena inicijativa i Medija centar**.

Odgovornost institucija Bolje razumevanje položaja srpske zajednice na Kosovu kroz praćenje otvorenosti institucija za probleme Srba. Analizu rade **Crno Beli Svet i Forum za razvoj i međuetničku saradnju**.

Bezbednost Koliko osećaj sigurnosti utiče na otvorenost srpske zajednice prema kosovskim bezbednosnim institucijama? Na ovo pitanje odgovor traži **Humani centar Mitrovica**.

Ekonomija U kojoj meri su privredni subjekti iz zajednica sa srpskom većinom otvoreni za integraciju u ekonomiju Kosova? Oblast analizira **Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER)**.

Manjinska prava Kako do otvorenijeg društva kroz ukazivanje na praznine u primeni prava manjina? Temu obrađuju **NVO Aktiv i Centar za prava manjinskih zajednica**

Proces dijaloga i normalizacije odnosa Kosova i Srbije

Do koje mere su zastupljeni i koji su stavovi zajednice kosovskih Srba u vezi sa uticajem i budućnošću procesa? Na ovoj analizi rade **NVO Aktiv i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Na kraju ciklusa Open 2020 biće objavljen i konsolidovani izveštaj „**Karakteristike otvorenog društva u srpskoj zajednici na Kosovu**“ koji konsoliduje glavne rezultate i zaključke osnovnih izveštaja organizacija članica inicijative Open 2020 i stavlja ih u širi društveno-politički kontekst Kosova.

Inicijativa Open je podržana od strane KFOS

